

8. Русский эвакуационный комитет, Варшава. 1920 – 1921. – ГА РФ. – Ф.Р. – 5866, оп. 1, спр. 204, С. 102 // Фонды русского исторического архива в Праге. – М., 1999. – 671 с.
9. Зіньківський В. Ідея православної культури // Альфа і Омега. – 1997. – № 14. – С. 327.

Корольов Г.

БАШТАНСЬКА РЕСПУБЛІКА – СЕЛЯНСЬКА МОДЕЛЬ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Феномен Баштанської повстанської республіки, як однієї з локальних селянських республік, є малодослідженою сторінкою історії громадянської війни в Україні (1918–1921 рр.). Домінуючою суперечністю її існування, яка допомагає зрозуміти передумови та причини її виникнення, розвитку і поразки є формування власне селянської моделі влади [1]. Важливість цієї проблеми у науковому і практичному плані в концептуальному підході до розуміння структури та механізму функціонування селянської моделі влади, її місце в державотворчих процесах в умовах Української національно-демократичної революції.

З постановки такої проблеми стає зрозумілим, чому її історіографія є обмеженою. Нашому об'єктивному вивченню подій Баштанської республіки і селянської моделі влади допомагають опрацьовані нами матеріали фондів Державного архіву Миколаївської області та документи Баштанського історико-краєзнавчого музею, які до останнього часу в рамках наукової розробки не використовувались при розгляді даної проблеми. Частина архівних документів, що опублікована в збірниках документів [2], сприяє через призму явища Баштанської республіки визначити структуру селянської влади. Особливо цінними джерелами є спогади учасників Баштанської республіки [3], які дають змогу зрозуміти історичну обстановку, мотиви дій, їх сподівання.

У радянській історіографії проблемі селянської моделі влади увага взагалі не приділялась. Події Баштанської республіки висвітлені в історичних студіях М. Супруненка [4], П. Балкового [5], Ю. Білана [6], А. Алексаценка [7], А. Лихолата [8]. Своє наукове бачення і трактування республіки ці історики пов'язували з могутнім селянським повстанням, а її самоврядні тенденції розвитку зводили до радянського партизанського району в тилу денікінських військ [9]. Тільки нарис про Баштанку в “Історії міст і сіл. Миколаївська область” більш повно змальовує процес появи, розвитку і поразки Баштанської республіки, проте досить слабо визначає її владну структуру, констатуючи лише факт обрання на сільському сході повстанського комітету [10]. Якщо в цілісності проаналізувати радянські доробки з даної проблеми, то можна сфокусувати загальну радянську історіографічну позицію як селянський партизанський район, що мав центр керування повстанськими загонами.

У сучасній українській історіографії події Баштанської республіки розглядаються в контексті партизансько-повстанського руху. Чільне місце серед історіографічних праць займають монографії О.П. Реєнта [11], в яких історик стверджує, що Баштанська республіка є своєрідною формою самоуправління [12]. Важливе історіографічне значення в сучасній історичній науці займає праця Ю.В. Котляра [13], в якій уперше в комплексі та у порівняльній схемі з Висунською республікою досліджується явище Баштанської республіки в межах антиденікінського повстанського руху селянства Півдня України. У

монографії автор приділив увагу селянській моделі влади, яка виступає в нього як політичний симбіоз селянської вольниці і твердої партійної дисципліни [14], що був викликаний революційними процесами на Півдні України у 1919 році.

У даній розвідці висвітлюється явище Баштанської республіки, її апріорний та реальний зв'язок з формуванням селянської владної моделі, що був викликаний трансформацією революційних процесів у військове протистояння за владу в Україні у 1919 році, реалізація республікою її структури і механізму.

Баштанська республіка була апогеєм загального антиденікінського повстансько-партизанського руху селянства на Півдні України в 1919 році. В її оформленні провідну роль зіграли українські ліві партії боротьбистів, боротьбистів та більшовиків. Історія Баштанської республіки, за нашими дослідженнями, має таке явище, як політичний ситуативний союз більшовиків з боротьбистами та боротьбистами. Реалізація умов якого сприяла утворенню в Баштанці більшовицько-боротьбистського підпільного центру, який займався координацією повстанських дій селян-партизан. З проголошенням республіки він трансформувався в повстанський комітет.

В організації Баштанської республіки важливе значення мав процес ментального відродження у свідомості повсталих волелюбних традицій предків-козаків. Саме революція, на нашу думку, здійснила руйнування землеробсько-общинного світогляду та трансфер козацької войовничості селян Півдня України [15]. Від козацької генеалогії селянство отримало соціальні витоки самоврядного раціоналізму. Це підтверджують матеріали музею про те, що Баштанка була поселенням “бунтівників Полтави” [16], тобто запорізьких козаків, що підтримали І. Мазепу і боролися разом із шведами проти російських військ.

24 серпня 1919 року у Баштанці було встановлено денікінську владу. Старостою був обраний лівий соціаліст-революціонер (борьбист) з 1917 року П. Тур. Було організовано старшину і поліцію [17]. У підпілля пішов ревком на чолі з М. Прядком. За його керівництва і згідно з директивою Миколаївського більшовицько-боротьбистського комітету створюються повстанські загони. Бойовий загін партизан у кількості 50-60 чоловік в ніч на 16 вересня 1919 року знищив денікінський військовий контингент у Баштанці. Вдень на базарну площу перед сільською управою зійшлися всі жителі села [18]. На сільському сході було відновлено селянську радянську владу і обрано повстанський комітет з 11 членів: М. Прядко, В. Гайдук, С. Гайдук, М. Прихода, О. Палій, С. Дуб'яга, П. Вилкул, П. Тур, І. Тур, С. Теселько, Г. Гандилов. І головне те, що жителі прийняли рішення проголосити Баштанську республіку. Цю назву підказав Г. О. Колос, командуючий повстанськими військами на Лівобережній та частині Правобережної України, якому було доручено розширити територію повстанських республік на весь Південь України [19].

18 вересня 1919 року повстанком прийняв рішення послати “таємних організаторів” у сусідні села волості: Привільне, Балацьке, Христофорівку, Піски, Констянтинівку, Горожино, Сергіївку, Інгулку, Новогеоргіївку [21], з метою розширення території республіки та організації загонів партизан. На 30 вересня 1919 року було організовано 5 полків у кількості 2000 чоловік [22]. На початку жовтня був сформований 6 змішаний полк [23], туди входили бійці з навколишніх сіл, що підтримали республіку. За результатами вивчення матеріалів музею, ми встановили, що командирами полків були: І. Тур, М. Прядко, Є. Фощенко, П. Вилкул, М. Дубогрій, Л. Услов. Кость Балдук був призначений командиром баштанської кавалерії у кількості 175 бійців. Особливістю баштанських повстанських об'єднань була їх багатопартійність [24].

На кінець вересня у Баштанській республіці проходив процес формування власної армії. Було створено військовий резерв кількістю 18000 чоловік [25].

Нами доведено, що соціальні витоки формування селянської владної моделі та Баштанської республіки, яка її найбільш чітко репрезентує, були обумовлені явищем політичного ситуативного союзу більшовиків з борьбистами та боротьбистами, його організаційними настановами, трансферним процесом ментального відродження у свідомості селян козацьких волелюбних традицій, бунтарських стереотипів поведінки, збройним відгуком на денікінську диктатуру. Така модель, згідно із селянським менталітетом, була по суті *деліберативною демократією*, як найбільш оптимальним типом державно-політичного режиму. Кожен аграрій через участь у сільському сході дістає можливість брати участь у виробленні стратегії функціонування селянського соціуму, що призводить до врахування інтересів окремих селянських верств і сприяє поглибленню їх взаєморозуміння. Сільські верстви постають завдяки відносинам взаємного визнання, обговорення компромісу, який означає добровільну відмову від групових інтересів, якщо вони стоять на заваді взаємній згоді у виробленні єдиної тактики розширенню політичної бази, орієнтації на єдину споконвічну потребу селянського соціуму – землю. Для такої моделі влади базовим є принцип відповідальності. Селянська здатність до відповідальності означає підкорення її вимогам: бути спроможним є пов'язаним бути зобов'язаним. Так обумовлюється відповідальність і залежність стану кожної верстви селянства за аналогічний стан іншої. Селянська модель включає розширення системи самоврядування. У такому випадку селянин як суб'єкт суспільних і трудових відносин є також суб'єктом (а не об'єктом) системи управління, розподілення, контролю. Поряд з принципом відповідальності, кожен за такої системи отримує частку управлінських можливостей пропорційно індивідуальному внеску у процес оформлення Баштанської республіки. У виборі форми правління селянський соціум зробив ставку на республіку як державну структуру, що виключає безмотивізований владний тиск, примус.

Баштанська республіка сформувала свій механізм самоврядної влади і управлінський апарат: вища влада належала – загальному сільському сходу, який вирішував найважливіші питання і обирав повстанком, який був по суті вищим органом виконавчої влади, кожен член якого мав підвідомчу сферу діяльності. Лейтмотивом роботи якого було досягнення демократичного консенсусу в ухваленні рішень. Особливістю в діяльності цього органу влади була колегіальність (рішення приймалися простою більшістю голосів). Своєрідним було те, що не було посади голови повстанкому (це пояснюється відсутністю єдиного лідера повстання та різною партійною приналежністю організаторів республіки).

Домінуючою ідеологією Баштанської республіки була націонал – комуністична ідеологія. Республіка мала площу більш як 1,5 тис. кв. кілометрів [26]. Члени повстанкому займалися вирішенням таких соціальних питань: було відновлено роботу школи, самодіяльного театру, селяни забезпечувались продовольством.

Отже, нами зроблено спробу:

- кваліфікувати феномен Баштанської республіки як селянську модель самоврядної влади;
- самоврядну модель влади Баштанської республіки означити як форму деліберативної демократії;
- визначити Баштанську республіку як приклад формування селянського самоврядування в умовах Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.

Перспективи розробки питання форм організації влади знаходяться у полі дослідження локальних селянських республік періоду громадянської війни на Україні 1918-1921 рр.

Використана література:

1. Корольов Г. Баштанська повстанська республіка // Історія в школі. – 2003. – №4. – С. 2.
2. В огне гражданской войны: Сб. документов и материалов: 1918 – ноябрь 1920г. – Одесса, 1962. – 503 с.; Гражданская война на Украине 1918-1920: Сб. документов и материалов. – К., 1967. – Т. 2. – 918 с.; Николаевщина в годы иностранной военной интервенции и гражданской войны (март 1918 – декабрь 1920). – Херсон, 1962. – 407 с.
3. Октябрьские грозы. Сб. худ. очерков и воспоминаний. – Одесса, 1977. – 229 с.
4. Супруненко М. І. Боротьба трудящих України проти денікінщини. – К., 1979. – 287 с.; Супруненко Н. І. Очерки гражданской войны и иностранной интервенции на Украине. – М., 1966. – 455 с.; Супруненко М. І. – Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни. – К., 1957. – 343 с.
5. Баловий П.М. Війна без фронтів. – К., 1966. – 303 с.
6. Білан Ю.Я. Героїчна боротьба трудящих України проти внутрішньої контрреволюції та іноземних інтервентів у 1918 – 1920 рр. – К., 1957. – 48 с.
7. Алексашенко А.П. Партизанское движение в тылу Деникина в 1919г. // Решающие победы советского народа над интервентами и белогвардейцами в 1919г. – М., 1960. – С. 366-412.
8. Лихолат А.В. Розгром націоналістичної контрреволюції на Україні (1917-1922рр.). – К., 1955. – 663 с.
9. Білан Ю.Я. Вказ. праця. – С. 38.
10. История городов и сел УССР. Николаевская обл. – К., 1981. – С. 157.
11. Рєєнт О.П. У робітнях історичної науки. – К., 1999. – 352 с.; Рубльов О.С., Рєєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. – “Україна крізь віки” Т.10. – К., 1999. – 319 с.
12. Рєєнт О.П. Вказ. праця. – С. 234.
13. Котляр Ю.В. Повстанський рух селян Півдня України. Висунська і Баштанська республіки (1919-1920рр.) – Миколаїв, 1999. – 117 с.
14. Котляр Ю.В. Вказ. праця. – С. 80.
15. Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация.- Ч. 1. – М., 2002. – С. 64.
16. Голос Баштанщини. – 1999. – 17 вересня.
17. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. 940. – Оп. 1. – Спр. 210. – Арк. 3.
18. Там само, Арк. 4.
19. Шляхом Леніна. – 1989. – 20 квітня.
20. ДАМО, Ф. 940. – Оп. 2. – Спр. 35.- Арк. 9.
21. Там само.
22. ДАМО, Ф. 940. – Оп. 2. – Спр. 11. – Арк. 30.
23. Котляр Ю.В. Вказ. праця. – С. 68.
24. ДАМО, Ф. 940. – Оп. 2. – Спр. 11. – Арк. 30.
25. Котляр Ю.В. Вказ. праця. – С. 71.
26. Николаевский краеведческий музей. Путеводитель. – Одесса, 1980. – С. 48.

Плясецький О.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОЇ КОМІСІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
ПРИ ВУЦВК СЕРЕД КООПЕРАТИВНИХ ОБ'ЄДНАНЬ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШОСТЕЙ УРСР У 20 Р. ХХ СТ.**

Становлення громадських об'єднань національних меншин на території України розпочалось ще з ХІХ ст. і знаходилося під постійним контролем державних органів. Становлення більшовицької влади на теренах України ознаменувало новий етап розвитку громадських об'єднань національних меншин, але прагнення всебічного впливу і контролю з боку держави на них лише посилились.